

TÜRKİYE’DE KOMÜNİSTLER VE SENDİKALAR (IV): 1946 SENDİKACILIĞI

12 Mart 2021

Yıldırım Koç

Türkiye’de komünistlerin işçi sınıfını kendi kontrolleri altındaki sendikalarda örgütlenme girişiminin ilk örneği 1919-1928 döneminde yaşanmıştı. İkinci girişim 1946 yılında Haziran-Aralık döneminde gerçekleşti. Ancak hem uluslararası ilişkilerde yaşanan hızlı değişim, hem kapitalizmin Türkiye’de insanların çalışma ve yaşama koşullarını geliştirebilmesi (“Kapitalizmin Altın Çağı”), bu 6 aylık girişimi etkisiz kıldı. “1946 Sendikacılığı” olarak isimlendirilen bu girişimin daha sonraki yıllarda Türkiye sendikacılık hareketine bıraktığı miras, bu süreçte kurulan sendikalarda görev alan bazı işçilerin daha sonraki yıllarda sendikalarda kurucu veya yönetici olmalarıyla sınırlı kaldı. Bir de, TÜRK-İŞ’in (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) adı, kalan mirasın parçasıydı.

SINIF ESASINA DAYALI ÖRGÜTLENME YASAĞI

28 Haziran 1938 gün ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu ile, "aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına dayanan" cemiyetlerin teşkili yasaklandı (M.9/h). Bu madde TBMM’deki görüşmelerde hiç tartışma olmadan kabul edildi (TBMM, **Tutanak**, 28.6.1938, s.414).

Bu kanunun hemen arkasından da, 29 Haziran 1938 gün ve 3531 sayılı Kanunla Türk Ceza Kanununun 141. ve 142. maddelerinin yaptırımları ağırlaştırıldı.

Ancak Cemiyetler Kanunundaki bu örgütlenme yasağı abartılmamalıdır. Bu yasayı ihlal etmenin yaptırımı, bir seneye kadar hafif hapis veya 10 liradan 200 liraya kadar hafif para cezasıydı. Yasağa ilişkin hükmün yürürlükte bulunduğu 1938-1946 döneminde kaç kişinin bu hükmü ihlalden yargılandığı ayrıca araştırılmalıdır. Ancak bu dönemde sendikal örgütlerin olmamasını yalnızca veya ağırlıklı bu maddeye bağlamak doğru değildir. Bu kadar küçük bir ceza, tabandan zorlanan bir sendikacılık hareketini engelleyemezdi. Ayrıca, Cemiyetler Kanunundaki hüküm, "sınıf" esasına dayalı örgütlenmeleri yasaklıyordu. "Meslek" esasına dayalı sendikaların ve derneklerin kurulmasının önünde hiçbir yasal engel yoktu. Bu boşluğa karşın, bu doğrultuda güçlü bir eğilim olmadığından, bu yasal boşluk da zorlanmadı.

Cemiyetler Kanununun 12. maddesiyle bir başka yasak geldi: “Devlet, hususî idareler ve belediyelerle Devlete bağlı kurumlardan hizmet karşılığı maaş veya ücret alanlar buldukları işin sıfat ve mahiyeti ile cemiyet kuramazlar.”

Yasanın 29. maddesi de mülki amirlere geniş yetki tanıyordu: “Zabita, cemiyetlerin merkez ve müesseselerine mahallin en büyük mülkiye âmirinden verilen ve istenildiği zaman ibraza mecbur olduğu yazılı emri hâmil olarak her zaman girmeğe salâhiyetlidir.”

12. ve 29. maddelerde getirilen düzenlemeler TBMM genel kurulundaki görüşmeler sırasında hiç tartışma olmadan hemen kabul edildi (TBMM, **Tutanak**, 28.6.1938, s.414-416).

Çalışma yaşamı açısından büyük bir değişiklik, 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun bazı maddelerinin 5 Haziran 1946 gün ve 4919 sayılı Kanunla değiştirilmesi oldu. Bu değişiklikle sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağı kaldırıldı, sendikaların önü açıldı.

Bu kanunun hangi anlayışla hazırlandığı, sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağını kaldıran 4919 sayılı Kanunun TBMM genel kurulunda 5 Haziran 1946 günü tartışılması sırasında açıklandı.

Aydın Milletvekili Adnan Menderes 5 Haziran 1946 günü yaptığı konuşmada, Cemiyetler Kanununun 1901 tarihli Fransız Cemiyetler Kanununun hemen hemen aynen tercümesi olduğunu ileri sürdü. Cemiyetler Kanununun, önerilen değişiklikler sonrasında bile, hem Fransız Cemiyetler Kanunundan, hem de 1909 yılında kabul edilen kanundan daha geri olduğunu söyledi (TBMM, **Tutanak**, 5.6.1946, s.49).

Bu iddia üzerine Erzincan Milletvekili Ş.Sökmensüer söz alarak bu iddiaları yanıtladı:

"Benim kürsüye çıkmamın başlıca âmili, Sayın Adnan Menderes arkadaşımızın hâlen yaşamakta olan Cemiyetler Kanununun 1901 Fransız Cemiyetler Kanununun bir kopyası olduğu hakkındaki beyanatıdır. Arkadaşlar, bugün yaşamakta olan Cemiyetler Kanununun hazırlanışında Emniyet Umum Müdürü olarak çalışmış bir arkadaşınızım. (...)

"1932-1939 seneleri zarfında kısa bir fasıla ile Emniyet Umumiye Müdürlüğü ve muavinliği vazifesi yapmış bir arkadaşınız sıfatiyle arzedeğim ki, o sırada memleketin millî birliğini ve hattâ Devlet olarak birliğimizi parçalamak için bir takım teşebbüsler ve propagandalar vardı. Arkadaşlar, bunlar arasında şunu size izah edeyim: Gizli bir kuvvet gençlik arasında ve millet arasında şu propagandayı yapıyordu: Halkevlerine giriniz. Cumhuriyet Halk Partisinin safları arasında üye olunuz, onlardan çok Kemalist görününüz, onlardan çok demokrat görününüz, onlara hâkim olunuz ve onları parçalayınız, emelinize kavuşuncaya kadar bu yolda devam ediniz.

"Bunun ardından 'Altı Ok Altı Kazık' adında bir eser çıktı. Bu eser, altı umdeyi yıkmak için çok esaslı kötü telkinler ihtiva eden bir eserdi. (...)

"İşte böyle bir zamanda ne sağ ekstremite rejiminin ve ne de sol ekstremite rejiminin memlekette kurulmaması için bazı kayıtlar koymak zarureti hâsıl oldu. (...)

"Biz bu hürriyet rejimini takviye etmeğe çalışan bir rejim tatbik ettiğimiz için elbette böyle gizli kuvvetlerin çalışmalarını önlemek hakkımızdır. Onun için önledik. Amma parti kurulmasına mani olmadık. Nitekim Serbest Cumhuriyet Partisi çıktı, şu çıktı bu çıktı. Bunlara mâni olduk mu? Bu arada hüsnüniyetle herhangi bir parti çıktı, müracaat etti de Cumhuriyet Halk Partisinin iktidarı buna mâni mi oldu?(...)

"Cemiyetler Kanunu hazırlanırken hiçbir ecnebi mevzuatına müracaat etmedik." (TBMM, **Tutanak** 5.6.1946, s.52-53)

SENDİKALAR KURULUYOR

Türkiye, tüm baskılara direnerek, İkinci Dünya Savaşı'na girmemişti. Böylece Avrupa ülkelerinin çoğunun yaşadığı büyük can kaybından ve ekonomik tahribattan Türkiye kurtuldu; ancak büyük yokluklar ve sıkıntılar yaşandı. Memur statüsünde istihdam edilen ücretliler ve iktisadi devlet teşekküllerindeki işçiler bu sıkıntıları nispeten daha az yaşadı; ancak köylüler ve özel sektör işyerlerinde işçiler büyük zorluklarla boğuştu. İşçilerin satınalma gücü ciddi biçimde geriledi. Birçok mal piyasadan çekildi, karaborsaya düştü. Bazı tüccarlar da savaş zengini oldu. Bu koşullar, işçiler arasında sendikalaşma eğilimini güçlendirdi.

1946 yılında, sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağının kalkmasından sonra çeşitli türde sendikalar kuruldu. Bazı işyerlerinde ve bölgelerde, işçilerin dış destek ve yönlendirme olmadan oluşturdukları sendikalar ortaya çıktı. Bunların çok küçük bir bölümü, daha önceden kurulmuş derneklerin yeni koşullarda sendikalara dönüştürülmesiydi. Örneğin İzmir'de 1926 yılında kurulan ve 20 yıl bir yardımlaşma derneği ve sağlık sigortası kurumu gibi işleyen İzmir Tütüncüler Cemiyeti'nin 10 binin üzerinde üyesi vardı. Bu örgüt, 1947 yılında İzmir Tütün İşçileri Sendikası'na dönüştü. İzmir Tütün İşçileri Sendikası'nın 1951 Ağustos'undaki üye sayısı 12.362'ydi. (Fındıkoğlu, F. "İzmir'de İşçi Sendikaları Hakkında Sosyolojik Bazı Müşahadeler," **Sosyal Siyaset Konferansları, Beşinci Kitap**, İstanbul, 1952, s.8-9)

1946 yılında işçilerin sendikalaşma eğilimine ilişkin bir gözlem, Abidin Nesimi'nin **Türkiye Komünist Partisinde Anılar ve Değerlendirmeler, 1909-1949** kitabında yer almaktadır:

"O yıllarda Türkiye'de işçiler arasında sendikalaşma hareketi çok hızlanmıştır. Onbinlerce işçi sendikalaşma hareketi içindedir. Bunun nedeni işçilerin işverenle anlaşmazlıkları konusu değildir. Bu nokta çok önemlidir. Bu nedenle Türkiye'de sendikalaşma hareketi, gündelikçi işçilerden çok, serbest işçilerde kendini göstermiştir. Çünkü o sıralar Türkiye işçi sınıfı sendika, üretim kooperatifi, sosyal güvenlik örgütü, iş borsası, işçi yardımlaşma kuruluşları arasındaki farkları bilmiyordu. İşçi sendikaya girmekle sosyal güvenceye kavuştuğu, bir üretim kooperatifine girince bütün sorunlarının çözümleneceği kanısındaydı. Bu nedenle bir sendikaya, kooperatife vb. binlerce işçi birden üye olmakta, istediğini bulamayınca da yine binlercesi birden kuruluştan çıkmaktaydı. Yeni bir kuruluşa geçmekteydi." (Abidin Nesimi, **Türkiye Komünist Partisinde Anılar ve Değerlendirmeler, 1909-1949**, Promete Yay., İstanbul, 1979, s.208-209.

KOMÜNİSTLERİN DURUMU

Türkiye Komünist Partisi, 1919-1943 yıllarında faaliyet gösteren Komünist Enternasyonal'ın bir "seksiyonu" idi ve bu örgütün emir ve talimatlarına uymakla yükümlüydü. Bu örgüt de Sovyetler Birliği'nin dış politikasının bir aracı durumundaydı. Komünist Enternasyonal, 1935 yılında yapılan 7. Kongresi'nde temel politikalarında büyük değişiklik yaptı. Daha önce sosyal demokratlar "sosyal faşist" olarak nitelendirilip birinci düşman ilan edilmişken, faşizm tehdit ve tehlikesine karşı birleşik cephe, halk cephesi, milli cephe politikaları benimsendi. Bu yeni politika, Komünist Enternasyonal'ın 1937 yılı başında Türkiye Komünist Partisi'nin tüm illegal faaliyetlerini durdurması ve CHP ve Halkevleri'nde çalışması talimatıyla ("separat" veya "desantralizasyon" kararı) Türkiye'ye duyuruldu. (Bu kararların metinleri için bkz. **Vedat Türkali ile 'Güven' Üzerine**, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2000, s.39-64) Bu nedenle, 1937 yılı başından itibaren TKP faaliyetlerini askıya aldı.

Türkiye 1941-1943 döneminde savaşın Almanya tarafından kazanılacağı hesabı ile Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde sorun yaratacak bazı politikalar uyguladı. 1943 yılı başında Sovyetler Birliği Kızıl Ordusu'nun Stalingrad'da Alman ordusuna büyük darbe indirmesinin ve benzer bir Sovyet zaferinin 1943 yılı Temmuz/Ağustos aylarında Kursk Savaşı'nda yaşanmasının ardından, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik politikası değişti.

Komintern 1943 yılında tasfiye edilmişti; ancak TKP'nin Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne ve Sovyetler Birliği'ne bağlılığı devam ediyordu. Sovyetler Birliği'nin politikasındaki bu değişime koşut olarak, Türkiye Komünist Partisi 1943 yılında yeniden faaliyete geçirildi. TKP önderlerinden Reşat Fuat Baraner askerden kaçarak, TKP yönetimini yeniden oluşturdu ve TKP'nin faaliyeti yeniden başladı. Ayrıca 1945 yılında Sovyetler Birliği'nin Kars ve Ardahan'ın Sovyetler Birliği'ne iadesi ve Boğazlar'da "ortak savunma" adı altında üs talepleri, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerine büyük darbe indirdi.

Bu koşullarda 1946 yılında iki eğilim çarpıştı.

Birinci eğilim, dünyada esen demokrasi rüzgarlarıydı. Faşizme karşı zafer, Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri'nin ortak gücüyle kazanılmıştı. Yeni oluşturulan Birleşmiş Milletler, kalıcı bir barışın ve demokrasinin güvencesi gözüktüyordu. Tüm dünyada demokrasi rüzgarları esiyordu. 1946 yılı Haziran ayında Türkiye'de sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağının kaldırılması ve TKP'nin legal örgütlenmeye gitmesi, bu rüzgarın etkisiyleydi. TKP'nin önderi Şefik Hüsnü Deymer, 4 Aralık 1945 günü yapılan Tan Matbaası baskınına rağmen, bu rüzgarın belirleyici ve kalıcı olduğunu düşünüyordu. ("Dr.Şefik Hüsnü partinin kapatılmayacağına samimi olarak inanıyordu." Rasih Nuri İleri, **1947 TKP Davası**, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2003, s.21)

İkinci eğilim, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde yaşanan sorunların sonucuuydu. Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945 günü Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper'e, 1925 yılında imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın uzatılmayacağını bildirdi. Antlaşmanın uzatılabilmesi için Kars ve Ardahan'a ve Boğazlar'da ortak üs kurulmasına ilişkin taleplerini ilettiler. Soğuk Savaş başlayınca kadar, bu eğilim ikincil önemdeydi. Ancak 1946 yılının sonlarında dünyada Soğuk Savaş başlayınca, Türkiye, Sovyetler Birliği ile yaşanan sorunlar nedeniyle, bu süreçten en fazla etkilenen ülke oldu. Doğal olarak, TKP'nin legaldeki uzantısının (uzantılarının) sendikal çalışması da tümüyle tahrir edildi. Diğer taraftan, kapitalizmin altın çağının Türkiye'ye yansımaları sayesinde işçilerin çalışma ve yaşama koşullarında gerçekleşen olumlu gelişmeler de işçi sınıfını kapitalizmle uzlaştırdı. Savaşta yaşanan sıkıntılarla komünistlerin gizlice kurduğu sendikalara yönelen işçiler, hem devletin değişen politikasına, hem de ABD ile ilişkilerle birlikte yaşam standartlarında gerçekleşen iyileşme nedeniyle, komünistlerin kurduğu sendikalar 16 Aralık 1946 tarihinde kapatıldığında bu örgütlere sahip çıkmadılar. Diğer bir deyişle, 1946 yılında yaşanan 6 aylık örgütlenmenin sürdürülebilmesinin nesnel koşulları hızla ortadan kalktı.

Fransa ve İtalya'da kapitalizmin altın çağına karşın komünistler etkili oldu; çünkü faşizme ve Alman işgaline karşı mücadelede bu ülkelerin komünist partileri büyük başarılar elde etmişti. Ayrıca, Sovyetler Birliği bu ülkeler açısından bir tehdit oluşturmuyordu; Avrupa'yı faşizmden kurtaran temel güç olarak da Sovyetler Birliği'nin uluslararası itibarı çok yüksekti. İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarından itibaren ABD'nin bu ülkeleri fiilen işgali de tepki çekiyordu.

KOMÜNİSTLERİN KURDUĞU SENDİKALAR

Türkiye 1945'in sonlarından başlayarak, ağırlıklı dış dinamiklere bağlı bir demokratikleşme sürecine girdi. Bunun üzerine, sosyalistlerin bir bölümü 14 Mayıs 1946 günü Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurdular. TKP ise 20 Haziran 1946 günü oluşturulan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'yle (TSEKP) legalite olanaklarını kullanmaya çalıştı. Her iki örgüt de var olan göreceli demokratik ortamda sendikalar örgütlemeye başladı. Esasında her iki örgütte de TKP üyeleri belirleyiciydi. Türkiye Sosyalist Partisi, **Gün, Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi**'ni, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ise **Sendika (Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Alanda Kol ve Kafa İşçisinin Davalarını Güder) Gazetesi**'ni yayımladı.

"1946 Sendikacılığı", dünyada antifaşist cephenin henüz Soğuk Savaş'la parçalanmasının Türkiye'ye yansımadağı günlerde komünist kadroların oluşturdukları sendikalar ve örgütlenme anlayışıdır. Bu komünist kadroların kitle mücadelesi deneyimi ve özellikle sendikal alanda birikimi hemen hemen yoktu. Bu eksikliklere karşın, sendikal alandaki boşluğa, işçilerin örgütlenme

eğilimine ve Sovyetler Birliği'nin antifaşist mücadelede kazandığı büyük itibara bağlı olarak, bu örgütler kısa sürede önemli bir başarı sağladı. Ancak Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den talepleri ve Soğuk Savaş'ın Türkiye'ye yansımaları birlikte bu örgütlenmeler dağıtıldı. Kapitalizmin altın çağının etkili olmasıyla da işçilerin düzen karşıtı örgütlere yönelmesi sona erdi. İşçiler, mevcut düzen içinde sistemle çatışmaya girmeden durumlarını iyileştirebilmeye başlayınca, düzen ve sistem karşıtı örgütlere itibar etmedi.

İşçileri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in 29 Ocak 1947 günü TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, TKP'nin örgüte gönderdiği bir talimattan alıntı yapılmaktadır. Alıntının yapıldığı belgeye ilişkin tarih belirtilmemekle birlikte, 1945 sonu veya 1946 başları olduğu tahmin edilebilir:

"İşletme ve dairelerde, hücrelerimizin ele alacakları en mühim ve en acele işlerden biri sendika kurmak işidir. Hükümetin başında kim olursa olsun, yakın bir gelecekte işçilerin müstakil meslek birliklerinde teşkilatlanmalarını çar ve naçar kabul etmek zorunda kalacaktır. Bundan ötürü hücrelerimiz şimdiden şiddetli tahrikatla memleketin önünde durulmaz bir sendika hareketi uyandırmaya girişmelidirler. Bu tahrikat umumi ve müphem mahiyette olmayıp nihayet konkret ve açık şekiller almalı, hemen file teşebbüse geçmek ihtiyacını canlandırmalıdır.

"Bir sendika teşkiline önyak olmak, kanun ve nizamla aykırı bir hareket, bir suç teşkil etmediğini emekçilerin kafalarına yerleştirmek gerektir. İşletmelerde mümkün olduğu kadar geniş sendika grupları teşkil ederek, bunların meslek, yardım cemiyetleri, işçi dernekleri veya sendika adları altında resmen tescil edilmeleri için lazımgelen makama müracaat etmeleri sağlanmalıdır. Bu müracaatlar bazan red cevabı ile veya yıldırma teşebbüsleri ile karşılaşsalar bile, tekrar tekrar muhtelif şekilde yeniden başvurmaktan ve sendika hareketini şu veya bu görünüşte yaşatmak ve genişletmek için uğraşmaktan yorulmamalıdır. Vilayet komiteleri, mıntikalara ve hücrelere sendika nizamnameleri örnekleri vermek suretiyle yardıma bulunacaklar, müşkülleri çözmek için takviyeciler göndereceklerdir." (TBMM, Tutanak, 29.1.1947, s.75.)

Türkiye Sosyalist Partisi, işkolu esasına göre milli tip sendikalar kurmaya başladı. Bu anlayış çerçevesinde Türkiye Tekel İşçileri Sendikası, Türkiye Deniz İşçileri Sendikası, Türkiye Mensucat İşçileri

Sendikası, Türkiye Demir ve Çelik İşçileri Sendikası, Türkiye Basın ve Basın Makinistleri Sendikası, Tramvay İşçileri Sendikası ve İstanbul Şoförler ve Otomobil İşçileri Sendikası kuruldu. (M.Şehmus Güzel, **Türkiye’de İşçi Hareketi, 1908-1984**, Kaynak Yay., İstanbul, 1996, s.148) Bu sendikaların **Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonu**’nu kurdukları da 14 Aralık 1946’da ilan edildi. Ancak Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonu bir etkinlik göstermeden kapatıldı.

Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ise her işyerinde ayrı bir sendika kurulmasını savunuyordu. Tüm işkollarındaki bu sendikalar, 16 bölgede sendika birliklerini oluşturacaktı. Ayrıca her işyeri sendikası, kendi işkolundaki sendikalarla birlikte ulusal düzeyde bir federasyonun üyesi olacaktı. Bölge birlikleri ve işkolu federasyonları da **Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu**’nu oluşturacaktı. Bu örgütlenme anlayışında bölge birliklerine ağırlık veriliyordu. Bu çerçevede, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, Ankara İşçi Sendikaları Birliği, İzmir İşçi Sendikaları Birliği, Adana İşçi Sendikaları Birliği ve Kocaeli İşçi Sendikaları Birliği kuruldu. Bu birliklere bağlı sendikalar vardı. Ayrıca Eskişehir, Zonguldak ve Samsun’da da sendikalar oluşturulmuştu. Bu örgütlerin yönetiminde TKP’nin kadroları yer alıyordu.

Ankara İşçi Sendikaları Birliği’nde, daha sonra TKP Merkez Komitesi Sekreteri olacak olan Zeki Baştınar il sekreteriydi. İzmir İşçi Sendikaları Birliği’nde Emin Bilecan, Adana İşçi Sendikaları Birliği’nde Rasih Nuri İleri, Kocaeli İşçi Sendikaları Birliği’nde İdris Erdinç çalışıyordu. İzmir Tütün İşçileri Sendikası’nın kurucularından Yusuf Etik ise 1951 yılındaki TKP tevkifatında Milli Emniyet ajanı olarak ifade verdi. (İleri, Rasih Nuri, “1946 Sendikacılığı,” **Vatan Gazetesi**, 26.1.1978) İstanbul İşçi Sendikaları Birliği’ni TKP üyesi Ferit Kalmuk yönetiyordu. (1946 yılında kurulan sendikaların listeleri ve TKP ile ilişkileri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Güzel, M.Şehmus, **İşçiler Örgütleniyor, 1939-1950**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2016, s.311-329. Ayrıca bu dönemde TKP’nin çalışmaları konusunda bkz.İleri, Rasih Nuri (der.), **1947 TKP Davası**, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2003)

Bu sendikalar ve sendika birlikleriyle bağlantılı diğer tür bir yapılanma, İstanbul İşçi Kulübü’ydü. 1946 Ekim’inde kurulan bu örgüt, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği’nin koruyuculuğu ve yönlendiriciliği altında etkinlik gösterecekti. (Askeri yargıç Şevki Mutlugil, TBMM’nin gizli oturumunda 19 Kasım 1951 günü yaptığı konuşmada, Dr.Şefik Hüsnü’nün ele geçirilen “sarı defterinde” yer aldığı biçimiyle, partinin ilişkide bulunduğu sendikaların bir listesini okudu. TBMM, **Tutanak**, 19.11.1951)

Bu sendikaların kurulma sürecinde sürekli olarak engeller çıkarıldı. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’nin örgütlediği Ankara Terziler Sendikası’nın karşılaştığı sorunlar, yaşanan zorluklar açısından örnektir:

“Ankara Terziler Sendikası Nasıl Kuruldu?”

“Bizim Ankara’da kurduğumuz terziler sendikası da Cemiyetler Kanunu hükümlerine tâbi olduğu halde kanunda yazılı olmayan birçok hareketlere hedef olmuştur.

“21.11.1946 Cuma günü sendikamızın kurulduğunu bildiren bir dilekçe, yirmişer kuruşluk damga pulunu havi dört nizamname ile vilâyete müracaat edildi. Vali muavini emniyet müdürlüğüne havale etti. Emniyet müdürlüğünde nöbetçi polis tarafından ikinci şube müdürlüğüne götürmekliğim ihtar olundu. İkinci şube müdürüne götürdüm, birinci şubeye havale etti. İstida ve nizamnameleri birinci şube müdürlüğünde Ziya beye götürdüm.

“Ziya bey, istidamızı alıp baktıktan sonra, ‘bu noksan,’ dedi. ‘Hepinizin nüfus kağıtlarını, ikâmetgah ve çalışma adreslerini, hal tercümelerini, ananızın, babanızın olup olmadığını, evli veya bekâr olduğunuzu, çocuklarınızı ve şimdiye kadar nerelerde çalıştığınızı ve nereden geldiğinizi, hangi tarihte geldiğinizi bir büyük kağıt üzerine teker teker daktilo ile yazdırarak bana getirin, o zaman biz de muameleyi yapmaya başlarız,’ dedi. Ben şaşırđım. Cemiyetler Kanununda böyle bir şey olmadığını söyleyince bana, ‘Hayır efendim, bunların olması lazım, Cemiyetler Kanununu biz de okuduk,’ dedi. Vaziyetin hiç de böyle olmadığını, Cemiyetler Kanununu okuyan bütün vatandaşlarımız bilirler. Bay müdür bu muameleyi bize karşı niçin reva gördü?”

“Ben arkadaşlardan nüfus kağıtlarını ikisi eksik olmak şartile topladım ve çift adreslerini alarak müdüriyete götürdüm. Aradan bir hafta geçtiği halde nüfus kağıtlarının ikisi eksik olduğu için bana kayıt numarası verilmedi ve ‘ben senin yanına bir polis vereceğim; beraberce o iki nüfus kağıtlarının sahiplerine gideceksiniz, yerlerini sen memur beye göstereceksin, memur bey de nüfus kağıtlarının suretini çıkaracak ve siz de başka bir zaman gelin, istidanın kayıt numarasını alın,’ dedi. Ben de polis yanımda olduğu halde mecburen arkadaşların çalışma yerlerinden birini gösterdim. Diğerinin yerini de tarif ederek ayrıldım. Ben ayrılırken yanımdaki memur bey bana hâlâ soruyordu: ‘Ya orada yoksa?’”

"Ankara Terziler Sendikası kurucularının başına gelen ve sizin başınıza gelmemesini temenni ettiğimiz durum bundan ibarettir.

"Sendika kurucularından Mehmet Sarp." (*Sendika*, Sayı 15, 7 Aralık 1946, s.3)

Bu örgütlerin tümü 16 Aralık 1946 tarihinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatıldı. Sendika kurucularının bir bölümü de daha sonraları başka sendikalarda kurucu ve yönetici olarak görev yaptı.

1946 Sendikacılığı, Sovyetler Birliği'nin 1945 yılındaki talepleri gündeme gelmeseydi ve Soğuk Savaş başlamamış olsaydı, Türkiye sendikacılık hareketinin farklı bir çizgide gelişmesine katkıda bulunabilecek bir girişimdi. Dönemin TKP yöneticilerinin, İtalya'da CGIL ve Fransa'da CGT ve uluslararası düzeyde de Dünya Sendikalar Federasyonu bünyesinde işçi sınıfının tüm kesimlerinin bir araya gelmesi deneyimlerini yakından izledikleri tahmin edilebilir. İşçi Sendikaları Birliği'nin 1946 yılında yayımlanmış kitapçığında bu konuda şöyle denilmekteydi: "Eğer otuz altı milletin yüz milyonluk işçi murahhasları Dünya Sendikalar Federasyonu'nda kucaklaşımlarsa Türkiye işçi sınıfı bundan yalnız büyük bir iftihar duymaz; benzerleri içinde layık olduğu mevki alabilmek için bu iftiharda bizzat hissesini de arar." (İşçi Sendikaları Birliği, **Bize Göre Görüşler**, İSB Neşriyatı Broşür No.1, İstanbul, 1946, s.8. Bu önemli broşürün tam metni için bkz. <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1615294779b.pdf>)

Bu yıllarda sendikalarda komünistlerin etkisini dile getiren kişilerden biri, 1960-1974 döneminde Türk-İş Genel Başkanı olan Seyfi Demirsoy'du. Demirsoy, Türk-İş'in 1966 yılında toplanan 6. Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

"Ziya Hepbir gibi hitab edeceğim. Kürt Yusuf burada, biz sendikaları komünistlerin elinden döve döve aldık. Bir gün Çiftesaraylarda söylenen şu idi bize: 'darağaçlarını köprüde kuracağız', 'darağaçlarını köprüde kuracak, sizi orada sallandıracamız; biz namusu karımızın eteğinde aramayız' derlerdi. Gelirlerdi toplantılarımıza; onları tanıtmak istediğimiz zaman nasıl tanıtacaksınız? 'Ben komünist Zeki Ural, ben komünist Ahmet Güner' derlerdi. Hatırlayın 1947-1948'i; muhalefet azgın halde, herkes muhalefetin peşinde, hükümet zayıf. Ama hakikaten sendikaların ilk kurucuları olan arkadaşlarımın bu hizmetlerini takdirle yad etmek isterim. Kürt Yusuf Çiftesaraylardaki bir düğünde, bize bunları söyleyeni, 'ulan, senin solun varsa, benim de sağım vardır' diyerek, döverek aramızdan attı. Şimdi komünist parmağı olabilir diye söylediğimizde muayyen yerlerden çılgınlık, kıyametler kopuyor. Yarası olan gocunur arkadaşlarım, yarası olmayan gocunmaz." (Türk-İş, **6. Genel Kurul Çalışmaları, 7-14 Mart 1966, Ankara, Yay.No.50, Ankara, 1966, s.50**)

16 Aralık 1946 sonrasında işçilerin CHP ve devlet kontrolünde örgütlenmesinde çok önemli bir rol oynamış olan Dr. Rebi Barkın'ın 16 Nisan 1948 tarihli raporunda bu dönem şöyle anlatılmaktadır: "Çünkü benim İstanbul'a gitmeme tekaddüm eden aylarda komünistler bizden evvel davranıp sendikalar kurmuşlar ve bunları daha evvelce kurmuş oldukları siyasi partilerin birer organı haline getirmişlerdi. Dr. Şefik Hüsnü ve Esat Adil'in kurdukları siyasi partiler, bunların solcu tahrikâtı ve işçiler arasında yarattığı kaynaşmalar, Bakırköy'deki grev teşebbüsü işyerlerindeki sabotaj hareketleri malumdur." (Celep, Barış, **İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yayın Organı Hürbilek Gazetesi**, Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2015, s.87)

Dr.Rebi Barkın, 12 Eylül 1949 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne verdiği raporda da şöyle yazıyordu:

"Komünistlerin 1946 kışındaki kesif faaliyeti ancak boş bırakılmış bir sahada verimli olabilmıştır. Filvaki iki komünistin zahiren ayrı ayrı idare ve fakat gayelerde iştirak kabul ettiği iki siyasi parti İstanbul'un işçi muhitlerinde büyük bir hareket uyandırmış ve birkaç ay gibi kısa bir zamanda İstanbul'un işçilerini müteaddit bozguncu sendikalar etrafında kolayla teşkilatlandırmıştı. Bu hal adeta umumi emniyeti tehlikeye düşüren bir mertebeye varmış ve sıkıyönetim idaresi bu sendikaları basarak tahrikçileri suçüstü yakalamış ve o

zamanlar yüzlerce kişi tevkif olunup mahkemelere verilmişti. Eğer bunlar daha ihtiyatlı hareketle suç içtinap etselerdi, bugünkü demokratik nizam içinde ve bilhassa sıkıyönetim kalktıktan sonra hükümetin bu teşekküllere müdahalesi kolay olmayacak ve başımıza ciddi bir gaile çıkacaktı.” (Celep, B., a.g.k., 2015, s.24)

Ancak Türkiye işçi sınıfı bu dönemde sistem ve düzen karşıtı bir çizgide yaygın sendikal örgütlenmelere hazır değildi, bunlara ihtiyaç duymuyordu. Savaş yıllarının yoksulluğunun yerini, kapitalizmin altın çağının yükselen yaşam standardı almıştı. Ayrıca Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kendi denetimlerinde ve bölünmüş örgütler kurmaları da dönemin uluslararası komünist pratiğine ters düşüyordu. Dönemin TSP ve TSEKP yöneticilerinin, başka sendikaların yokluğunda (geçmişin Amele Teali'si gibi) doğrudan kendi denetimlerinde örgütler oluşturabilmek için uluslararası ve ülke içi koşulların uygun olduğu biçiminde bir yanlış hesap yapmış olmasından söz edilebilir.

KOMÜNİSTLERİN KURDUĞU SENDİKALARIN TÜZÜKLERİ

Bu dönemde kurulan Samsun Tütün İşçileri Sendikası'nın nizamnamesinin bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

“1. Samsun Tütün İşçileri Sendikası adı altında gayri siyasi bir cemiyet kurulmuştur.

“2. Sendikanın uğraşacağı mevzu ve maksatlar şunlardır:

“a) Tütün işçileri topluluğunu işletmeler ve diğer idareci amirler ve hükümet makamları önünde temsil etmek, her sahada onların hak ve menfaatlarına uymayan durumlara ve muamelelere karşı teşebbüslerde bulunmak ve icabında mücadeleye geçmek.

“b) İş kanununun ve çıkacak diğer iş gücünü koruma ve içtimai sigorta kanunlarının hükümlerine riayet edilip edilmediğini daimi surette araştırmak, onlara aykırı halleri ve muameleleri ortadan kaldırmak için kanuni yollardan işçileri harekete geçirmek, gereken yerlere başvurmak veya onlar adına dava açmak.

“c) İşçilerin fikri ve bedeni serpilmelerini sağlamak için ihtisas kursları, spor talimleri ve oyunları, memleket ve dünya meselelerine dair konferanslar, güzel sanat dersleri, korolar vs. organize etmek ve bu çeşit kültür faaliyetlerine elverişli bir işçi kulübü açmak ve idare etmek.

“d) İşçiler arasında tesanüt ve teavün duygularını geliştirmek ve fiili hareketler haline yükseltmek.

“e) Bir karşılıklı yardım sandığı kurarak, teker teker sefalete düşen sandık azalarına aynı veya nakdi yardımlarda bulunmak ve tütün işçilerinin umumi menfaatlarının korunması için sandık mevcudunun mühim bir kısmını başka yerlere harcamayıp saklamak.

“3. Tütün işletmelerinde çalışan tekmiil işçi ve küçük müstahdemler dinleri, milliyetleri ve siyasi görüşleri ne olursa olsun sendikaya aza olabilirler ve olmaları arzu edilir. Aza kaydolunmak için bu nizamname hükümlerine riayeti taahhüt etmek yeter. Sendika, fabrikada ve işletmelerde çalışanların tekmiilini içine almak gayesini güder ve bu yolda sistemli bir teşvik faaliyeti yürütür.

“4. Yalnız ahlakın sukut etmiş oldukları, işleticilere hafiyelik ettikleri ve onun propagandasını yaptıkları ve nihayet faşizm ve ırkçılık cereyanlarına alet oldukları kat'i surette anlaşılınlar sendikaya giremezler; bu gibiler her hangi bir surette sendikaya sokulabilmiş olsalar dahi, mahiyetleri meydana çıkar çıkmaz sendikadan idare heyeti kararla çıkarılırlar.” (Sendika, 31.8.1946)

Kocaeli Sellüloz Sanayii İşçileri Sendikası Ana Nizamnamesinin bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır.

“1. Kocaeli Vilâyeti sınırları içinde Sellüloz Sanayii İşçileri Sendikası adı altında gayri siyasi bir cemiyet kurulmuştur.

“2. Sendikanın adı bu nizamnamede kısaltılmış olarak S.S.İ.S. remzi ile gösterilmiştir.

"3. Maksat ve Gayeleri:

"a) Kocaelinde mevcut Sellüloz Sanayii İşçilerini iş verenler ve hükûmat makamları nezdinde temsil etmek, işçilerin hak ve menfaatlerini korumak ve icabında mücadele etmek.

"b) İşçilerin içtimai ve kültürel sahalarda inkişaflarını sağlamak için beden terbiyesi, sanat ve ihtisas kursları, okuma odaları açmak, sahne ve temsil, konferans vermek, icabında broşür ve mecmua gibi yayın işleriyle uğraşmak, işsiz kalan Sendika azalarına iş temin etmek çarelerini aramak ve ilâh...

"c) Sendika azasının sıhhi durumları ile alâkadar olmak ve bunun temini için fabrikadan parasız muayene ve tedavi çarelerini temin etmek için teşebbüslerde bulunmak, hastahane, sanatoryom ve dinlenme yurtları açtırmak, kazalara karşı ve işsizlik neticesi sefaletе düşen arkadaşlara idare heyeti kararı ile maddi yardımlarda bulunmak.

"4. Giriş ve Çıkış. Sellüloz Sanayiinde çalışan bütün işçiler, müstahdemler ve bu sanayi ile alâkası olup de Sendika kuramıyacak kadar azınlıkta kalan işçiler din ve milliyet farkı gözetilmeksizin Sendikaya aza olabilirler. Sendika menfaatine aykırı harekette bulunanlar ve işçi sınıfının umum menfaatlerini baltalayanlar idare heyeti kararı ile Sendikadan çıkarılırlar." (Sendika, 25.9.1946)

Istanbul İnşaat İşçileri Sendikası Ana Nizamnamesi de benzer niteliktedir:

"1. İstanbul Vilâyeti sınırları içinde İnşaat İşçileri Sendikası adı altında gayri siyasi bir cemiyet kurulmuştur.

"2. Sendikanın adı bu nizamnamede kısaltılmış olarak İ.İ.S. remzi ile gösterilmiştir.

"3. Maksat ve Gayeler:

"a) İstanbul'da mevcut İnşaat İşçilerini işverenler ve hükümet makamları nezdinde temsil etmek, işçilerin hak ve menfaatlarını korumak ve icabında mücadele etmek.

"b) İşçilerin içtimai ve kültürel sahalarda inkişaflarını sağlamak için beden terbiyesi, san'at ve ihtisas kursları, okuma odaları açmak, konferanslar tertib etmek, icabında işsiz kalan sendika azalarına iş temin etmek çarelerini aramak ve ilâh...

"c) Sendika azanın sıhhi durumlarıyla alâkadar olmak ve bunun temini için parasız muayene ve tedavi çarelerini temin etmek, kaza ve işsizlik neticesi sefaletе düşen arkadaşlara idare hey'eti kararı ile maddi yardımlarda bulunmak.

"4. Giriş ve Çıkış: İnşaat işlerinde çalışan bütün işçiler ile inşaatta istihdam edilen müstahdemler din ve milliyet farkı gözetilmeksizin Sendikaya aza olabilirler. Sendika menfaatine aykırı harekette bulunanlar ve işçi sınıfının umumi menfaatlerini baltalayanlar idare hey'eti kararı ile Sendikadan çıkarılırlar." (Sendika, 5.10.1946)

Komünist kadrolar tarafından kurulan Kocaili İşçi Sendikaları Birliği Nizamnamesi'nin bazı bölümleri de aşağıda sunulmaktadır. Bu örgütün kurucuları, İdris Erdiñç, Mehmet Ayla, Yaşar Yel, Ali Kırsever, Hüseyin Yalınkaya, Osman Esen, Fethi Çeti idi. (Kocaili İşçi Sendikaları Birliği Genel Sekreteri ve TKP militanı İdris Erdiñç'in bu örgütlerin kuruluşuna ilişkin anıları için bkz. Akgül, Hikmet, **Şöför İdris, Anılar**, Yar Yay., İstanbul, 2004, s.122-125)

"1. Kocaili Vilayeti sınırları içindeki işletme ve müesseselerde mevcut ve ileride kurulacak işçi sendikalarını ve cemiyetlerini etrafında toplamak ve onların müşterek hareket ve faaliyetlerini sevk ve idare etmek ve bütün Kocaili işçi ve küçük müstahdem tabakaları adına teşebbüslerde bulunmak üzere, Kocaili işletme ve müesseseleri İşçi Sendikaları Birliği adı altında bir merkezi cemiyet teşkilatı kurulmuştur.

"2. Birliğin adı bu nizamnamede kısaltılmış olarak İ.S.B. remzi ile gösterilmiştir.

"3. Maksat ve Gayeler: İ.S.B.'nin maksat ve gayeleri şunlardır:

"a) İşçi ve müstahdemleri henüz daha sendikalar etrafında teşkilatlanmamış tek mil işletme ve müesseselerde, işçilerin birer işletme Sendikası kurmalarına yardım etmek.

"b) Bu ayrı ayrı sendikalar arasında bir bağıllık, yardımlaşma ve müşterek hareket ruhu yaratmak.

"c) Mahalli işçi hareketlerini dağınıklıktan kurtarmak, her birinin tecrübelerinden diğerleri için dersler çıkarmak, muhtelif hareket ve faaliyetlerin birbirlerini tamamlamaları ve desteklemeleri imkânlarını hazırlamak, muhtelif istihsal şubelerinde çalışan işçi tabakaları arasında mevcut tesanüt duygularını kuvvetlendirmek.

"d) Memleketimizin en büyük sanayi merkezlerinden biri olan Kocailinde işçi sınıfını kültürlü ve meslek bilgileri yüksek ve iş gücünün hak ve serbestliklerini korumağa kadir, teşkilatlı bir varlık haline getirmek suretile vatanın teknik ve ekonomik seviyesini sür'atle yükseltmek ve böylece medeni dünyada layık olduğu

mevkii işgal etmesi için icab eden maddi şartları olgunlaştırmak.

"e) Teşkilatlı yığınların derli toplu hareket ve faaliyetleriyle iş gücünün yabancı ve yerli sermayedarlar tarafından alabildiğine sömürülmesinin önüne geçmek, iş hakkını her sahada gereği gibi koruyacak kanunlar ve nizamlar yapılmasına önayak olmak ve geniş bir içtimai sigortalar müdevvinatı içinde tekmiil çalışanların, hastalıklara, kazalara, işsizliğe, ihtiyarlığa ve ölüm ihtimaline karşı, kendilerinin aile efradının geçimi teminat altına alınmaları lehinde kuvvetli bir cereyan uyandırmak.

"f) İş kanununun ve Millet Meclisinden çıkacak sair iş hukukunu koruyucu kanunların harfiyyen tatbikini sağlamağa daimi surette uğraşmak ve ona karşı işlenecek suçlar üzerine resmi makamların dikkat nazarlarını çekmek ve icabında işçi gurupları namına kanuni takibatta bulunmak.

"g) Diğer büyük sanayi merkezlerimizde de işçi hareketi teşkilatlı şekiller almaya başlar başlamaz, bütün memleket emekçileri adına söz söylemek ve (dünyanın her tarafında) Türkiye İşçi Sendikalarını temsil etmek yetkilerini haiz bir (Milli İşçi Sendikaları Federasyonu) teşkiline tebebbüs etmek.

"4. Neşriyat:

"İ.S.B. bu maksatlara erişmek için, mecmualar, risaleler neşir, konferanslar, mitingler, gösteriler tertip; mütehasıs hukukçular, hekimler, vs. bilginlerle tartışmalı toplantılar ve istişareler yapar. Tedkik seyahatleri teşkilatlandırır, amele çevrelerinde faydalı konferanslar veririr. Teşkilatlı işçilere mahsus, geniş ölçüde bir karşılıklı yardım kurumu yaratır.

"5. Giriş ve Çıkış:

"Kocailinde mevcut ve teşekkül edecek, tekmiil işletme ve müessese işçi cemiyetleri, meslek birlikleri vesair işçi gurupları İ.S.B.'nin tabii azasındandır. Tek girme şartı bu teşekküllerin –işçilerin işleticilere karşı haklarını her fırsatta korumak ve iş gücünün sömürülmesinde sermayedarların sınırsız iştihalarına karşı sistemli bir mücadele yürütmek- esaslarını kabul etmiş olmalarıdır."

"6. İ.S.B.'ye giren teşekküller bu nizamname hükümlerine riayet ve gelirlerinin beşte biri nisbetinde bir meblağlı onun masraflarına iştiraki taahhüt ederler.

"7. Ayrı ayrı vatandaşlar münferit olarak İ.S.B.'ye kaydolunamazlar. Kurucular ve Sendika hareketlerine, teşkilat ve propaganda sahalarında büyük hizmetlerde bulunmuş kimseler Birlik idare meclisi azalıklarına seçilebilirler.

"8. İ.S.B. İdaresi ile bir sendika arasında bir görüş ayrılığı çıktığı taktirde, Birlik kontrol komisyonu meseleyi inceler ve bir karara bağlar. Bu nevi kararlara İ.S.B.'nin senelik kongrasında itiraz olunabilir. Kongra kararları kat'idir. Bunlara boyun eğmek istemeyen teşekküller Birlikten çıkmış sayılırlar. Bu duruma düşmüş olan teşekküller Birlik üzerinde hiç bir hak iddia edemezler. (Sendika, 7.9.1946)

İstanbul İşçi Kulübü Ana Nizamnamesinin bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

"1. İstanbul Vilâyeti sınırları içindeki mevcut emekçi kütlelerini etrafında toplamak ve onların müşterek hareket ve faaliyetlerini sevk ve idare etmek ve bütün İstanbul işçi ve küçük müstahdemin tabakalarının mânen ve maddeten yükselmelerini temin maksadiyle İstanbul İşçi Sendikaları Birliği himayesinde İstanbul İşçi Kulübü adı altında gayri siyasi bir cemiyet kurulmuştur.

"2. Cemiyetin adı ve nizamnamede kısaltılmış olarak İ.K. remzi ile gösterilmiştir.

"3. Maksat ve Gayeler:

"a) İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin ana nizamnamesinin 3üncü maddesinin (c) ve (d) fıkralarında yazılı gayeleri gerçekleştirmek.

"Bu fıkralar şunlardır:

"c) Mahalli işçi hareketlerini dağınıklıktan kurtarmak, her birinin tecrübelerinden diğerleri için dersler çıkarmak, muhtelif hareket ve faaliyetlerin birbirlerini tamamlamaları ve desteklemeleri imkânlarını hazırlamak, muhtelif istihsal şubelerinde çalışan işçi tabakaları arasında tesanüt duygularını kuvvetlendirmek.

"d) Memleketimizin en büyük sanayi merkezi olan İstanbulda işçi sınıfını kültürlü ve meslek bilgileri yüksek ve iş gücünün hak ve serbestliklerini korumağa kadir, teşkilatlı bir varlık haline getirmek suretiyle vatanın teknik ve ekonomik seviyesini süratle yükseltmek ve böylece medeni dünyada lâyük olduğu mevkii işgal etmesi için icab eden maddi şartları olgunlaştırmak.

"b) İşçi sınıfının sıhhi durumlarıyla alâkadar olmak ve bunun temini için parasız muayene ve tedavi çarelerini temin etmek, klinik, hastahane, sanatoryum ve dinlenme yurtları açmak.

"c) İşçilerin fikri ve bedeni serpilmelerini sağlamak için ihtisas kursları, spor talimleri ve oyunları, memleket ve dünya meselelerine dair konferanslar, güzel sanat dersleri, korolar ve saire organize etmek. Tedkik seyahatleri tertip etmek ve geniş ölçüde karşılıklı yardım teşkilatları meydana getirmek.

"4. Giriş ve Çıkış:

"a) İstanbulda mevcut bütün kol ve kafa emekçi kütleleri ve bunların aile efradı siyasi kanaatleri ne olursa olsun, din, milliyet ve ırk farkı gözetilmeksizin işçi kulübüne aza kaydolunabilirler. Tek girme şartı bu nizamnamede yazılı hükümlere riayeti kabul ve taahhüt eylemektir.

"b) Cemiyetler kanununun 3üncü maddesine göre 18 yaşını bitirmemiş olanlar her ne kadar İ.K.'ne aza kaydolunamazlarsa da bu gibi işçi, çırak ve işçi çocuklarının işçi terbiyesi almaları, bedeni ve kültür seviyelerinin yükselmesi için kulübe devamlarında spor talimleri yapmalarında ve kulüp kütüphanelerinden istifade etmelerinde bir mani görülmez.

"c) Yalnız ahlâken sükût etmiş olanlar, işçi sınıfının ana prensipleri aleyhinde çalışanlar, irtica ve faşizme alet olanlar hemen idare hey'eti kararıyla kulüp safları dışına çıkarılırlar." (Sendika, 12.10.1946)

1946 sendikalarından biri de Temmuz ayında kurulan Zonguldak Maden Kömürü Havzası İşçileri Sendikası'ydı. Bu sendikaya kimlerin üye olamayacağı anatüzüğünde şu şekilde ifade edilmişti:

"Yalnız ahlakça düşük oldukları, işletmeler idaresine ve diğer makamlara espionculuk ettikleri, arkadaşlarını birbirine kattıkları ve topluluğu dağıtmaya sebep verdikleri, ırkçılık veya faşizm akımlarına kapıldıkları belli olanlarla, işçilerin istek davranışlarını sabote edenler, sendikaya üye olamazlar. Bu gibiler, herhangi bir şekilde nasılsa içimize sokulabilmişlerse, gerçek kişilikleri meydana çıkar çıkmaz, örgütten çıkarılırlar." (Etingü, T., *Kömür Havzasında İlk Grev*, Koza Yay., 1976, s.141-142)

1947 VE SONRASINDA SENDİKAL ÖRGÜTLENMELER

Çalışma Bakanı Sadi İrmak, Birinci Çalışma Meclisi'ni açarken yaptığı konuşmada 16 Aralık 1946 günü kapatılan sendikalardan ve 5018 Sayılı Kanun'dan şöyle söz ediyordu:

"Bilindiği üzere geçen yıl Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliğin neticesi olarak memleketimizde sınıf esasına dayanan derneklerin kurulması imkân dahiline girmiş, bunu müteakip çok kısa bir zamanda bilhassa İstanbul, İzmir, Zonguldak gibi merkezlerde sendika ismi altında birçok işçi derneklerinin kurulduğu görülmüştür. Bu seri gelişme şuurlu Türk işçisinin büyük çoğununun istekleri dışında sun'î tahriklerle siyasi gayeler namına istismar olunmuş ve mesleki olmak iddiası ile ortaya çıkan birtakım sendikaların aslında memleket menfaatleri ve bizzat işçi yurttaşlarımızın aleyhine suç sayılan beynelmilelci cereyanlara alet edildikleri esefle müşahede edilmiştir. Bir taraftan milli şuuruna ve istiklal ülküsüne bağlı olan Türk işçisini zararlı temayüllerden korumak, diğer taraftan sadece meslek menfaatlerine hizmet etmesi gereken bu dernekleri her türlü siyasi cereyanların dışında tutmak ve bu arada milli ve mesleki menfaatlere gerçekten yararlı teşekkülleri yardımlaşma ve ortak menfaatleri koruma bakımından geniş imkânlarla cihazlandırmak amaçlarıyla 5018 Sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanunu tedvin edilmiştir." (Çalışma Bakanlığı, *Çalışma Dergisi*, sayı 17, Nisan 1947, s.60-61)

16 Aralık 1946 sonrasında kurulan sendikalar içinde Türkiye Komünist Partisi'nin etkili olduğu bir örgütlenme, 1948 yılında kurulan İstanbul Tütün İşçileri Sendikası oldu. (Özçelik, M., **1930-1950 Arasında Tütüncüler Tarihi**, Tüstav Yay., İstanbul, 2003)

"1946 Sendikacılığı"nın bazı izleri ise daha sonraki yıllarda bazı sendikalarda dönem dönem gözlenebildi. Petrol-İş Sendikası'nın Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndaki dosyasında bulunan bir belge bu açıdan önemlidir.

Petrol-İş Sendikası 11.9.1950 tarihinde İstanbul Akar Yakıt İşçileri Sendikası adıyla kuruldu. Sendikanın kurulmasının ardından, Çalışma Bakanlığı, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bir yazı yazarak, sendika kurucuları hakkında bilgi istedi. İstanbul Emniyet Müdürlüğü, 30.9.1950 gün ve 35818 (41634) Sayılı Yazıyla bu talebi yanıtladı. Yazının bazı bölümleri şöyledir:

"Kuruculardan; Sabri Özcan, 16.12.1946 tarihinde Sıkıyönetim Komutanlığı kararı ile kapatılan Bakırköy Bez Fabrikası İşçileri Sendikası kurucu üyelerindedir. (...) Ahmet Engin; 1946 senesinde Zonguldak Maden Kömür Ocaklarında Asma Ocağı kâtibi bulunduğu sırada Sıkıyönetim Komutanlığı kararı ile kapatılan Zonguldak Maden Kömür Havzası İşçileri Sendikası kurucularından ve Ereğli Kömür İşletmesi üst madencilerinden komünist fikirli Turgut Etingü'nün arkadaşlarından olduğu ve komünist düşünceli bulunduğu dosyasında mevcut Zonguldak Valiliği'nin 24.12.1946 gün ve Em. 1666 Sayılı Yazısından anlaşılmıştır. (...)"

Emniyet M¼d¼rl¼g¼'n¼n yazısında, kuruculardan L¼tfi Parker hakkında da Őu değerlendirme yer alıyordu: "Halen (...) oturan bu ailenin kom¼n¼stliklerine dair bir malumat elde edilememiŐ ise de L¼tfi Parker'in d¼Ő¼k karakterli bir adam ve karısı Seyyare'nin de hafif meŐrep bir kadın olduğu ¼đrenilmiŐtir."

"1946 Sendikacılığı", T¼rkiye Kom¼n¼st Partisi'nin, nesnel koşulların uygun olmadığı bir d¼nemde işçileri ¼rg¼tlemek amacıyla ve ¼ok yetersiz kadrolarla legaliteyi zorladığı ve ancak 6 aylık bir ¼alıŐma sonrasında ¼nemli bir miras bırakamayan bir girişimi oldu.

T¼rkiye'de kom¼n¼stlerin sendikaların politikalarını etkileyebilecek d¼zeyde g¼¼ kazanmaları T¼rkiye Kom¼n¼st Partisi'nin 1973 atılımından sonra ger¼ekleŐti.